

ETNOGRAFIJA V OSNOVNI ŠOLI

V občji šolski reformi stopa naša osnovna šola vedno bliže k resničnemu življenju. Nekdaj zveličavni verbalizem in knjižna učenost se vedno hitreje umikata utripu stvarnega življenja. Na tej poti je velike važnosti, da mladina življenje zazre v takih dejstvih, ki niso izločena iz velike in pestre celovitosti narave ter živih bitij v njej. Menim, da je za pristop na takšno pot v osnovni šoli tudi narodopisje pripravna učna vsebina. Seveda, mora biti ta za našo šolo nova učna vsebina očiščena navlake romantičnosti in posebnosti. Biti mora znanstveno neoporečna, temelječa na ugotovitvah zgodovinskih dejstev, razvojnega nauka in medsebojne vzročne povezanosti raznih pojavov. Edino takšna narodopisna tvarina se more vključiti v naše šolsko delo.

Kako pristopiti k narodopisni učni vsebini v osnovni šoli? Razumem to vprašanje, ki se loteva že nekaterega šolnika. Ni čudno, saj nimajo za to nobenih izkušenj, niti literature, ki bi jo mogli priročno uporabiti. Vendar ni treba zaradi tega zapadati v brezdelno čakanje. Bolje je pristopiti na novo pot pač s tistim, kar imamo, to je z opazovanjem in zbiranjem dejstev in ostalin, ki se nam nudijo več ali manj očitno ali prikrito v dejanskem življenju. S tem stopimo neposredno v element narodopisne vsebine. Ko imamo to v rokah, nam je veliko lažje poiskati in najti vire, ki nam bodo pomagali razložiti mnogotera dogajanja, ki spadajo v tvarino narodopisja.

Morda nekatere šolnike zadržuje tudi nelagodnost, da pač ni v dosedanjem predmetniku osnovne šole nobenega učnega predmeta, kamor naj bi vključili narodopisje. Sem mnenja, da je takšna bojazen še odsev birokratske bolezni, ki more marsikatero naše delo zadrževati ali ga celo uničiti. V današnji osnovni šoli, kjer si reformiranega šolskega dela ne moremo več predstavljati brez svobodnih dejavnosti učencev, ni več mesta za takšno oklevanje. Nikar si ne predstavljajmo pod nazivom svobodne dejavnosti otrok samo izživljanja v ročnih spretnostih, tehniki, sportu, likovnem ukvarjanju in drugih običajnih delovnih oblikah. Tudi narodopisni krožki in delovne skupine spadajo v okvir svobodnih dejav-

nosti. V njih uvajamo učence v zbirateljske posle, katerih se v naslednjih korakih dotikajo problemi registracije, konservacije in iskanja virov za pravilno tolmačenje raznih predmetov in pojavov iz stvarnega in duhovnega sveta ljudske kulture. Pri tem ne velja prezreti dejstva, da vstopamo z mladimi narodopisci najprej v tvorni svet. Morda je za to najprimernejši pisani svet likovnega usmerjanja ljudskih množic, od koder ni pozneje težko pristopiti k prvinam duhovnega sveta, saj so mnogotera izhodišča za likovno ukvarjanje utemeljena ravno v duhovni vsebini življenja; tvaren je pravzaprav le njihov zunanji, tehnični izraz. Zelo hvaležna tovrstna tvarina je tudi ljudski pesniško-glasbeno ustvarjalni svet.

Pri zbiranju takšnega blaga je uvajanje v registracijo in interpretacijo zelo koristen posel, ki se ne tiče samo izboljšanja vprašanj narodopisnega ukvarjanja, marveč je v tem tudi primerna prilika za borbo proti kiču v vseh stvareh, ki tičejo estetske vzgoje človeka.

Končno naj omenim še to. Nakazal sem le možnosti uvajanja narodopisja v osnovno šolo preko svobodnih dejavnosti učencev. Menim, da se sedaj, ko so v reformiranem predmetniku osnovne šole na razpolago tudi dopolnilni učni predmeti, nudi prilika uvedbe posebnih učnih ur, ki bi bile posvečene narodopisju ne samo kot metodičnemu pristopu k ostalim učnim predmetom, ampak tudi kot posebnemu učnemu predmetu.

Tone Ljubič

V Novem mestu dva etnografska krožka in predavanja po šolah

V zadnji številki Glasnika je bil kratko omenjen etnografski krožek, ki deluje na I. osnovni šoli v Novem mestu. Naj povemo, da prof. Bačar že dve leti zbira okoli sebe dijake, ki se zanimajo za etnografijo in jih opozarja na Trdinove prikaze ljudskega življenja na Dolenjskem. Tako dobivajo dijaki pobudo za opazovanje etnografskih značilnosti svoje okolice in nekateri prav pridno zapisujejo ljudske pripovedi in domače izraze po bližnji in daljni okolici Novega mesta.

V šolskem letu 1959-60 je Dolenjski muzej na gimnaziji organiziral muzejski krožek z arheološko in etnografsko sekcijo, katerih delo vodita kustosa.

Člani etnografskega krožka se shajajo tedensko in se sistematično seznanjajo s slovensko ljudsko kulturo in z vedo, ki jo obravnava: teorija etnografije, nazivi zanjo doma in po svetu, razvoj naše etnografije, struktura slovenske ljudske kulture in značilnosti etničnih območij, pregled materialne, socialne in duhovne kulture Slovencev. Ta izvajanja so opremljena kolikor mogoče s slikovnim gradivom, s predvajanjem diapozitivov in filmov. Nekaj dijakov gimnazije je izbralo svojo maturitetno nalogo s področja etnografije (Kmečka hiša

na Slovenskem. Ljudski lov v slovenski etnografiji).

Dijaki obeh krožkov bodo skupno obiskali etnografske zbirke Posavskega in Belokranjskega muzeja ter priredili ekskurzije v etnografsko zanimive kraje. Vsi ti dijaki pridno odgovarjajo na Glasnikovo vprašalnico o opremi goveje živine, v bodoče pa bomo za Glasnikove ankete pridobili tudi dijake na učiteljsku.

V skladu s sodobnim načelom o sodelovanju med muzeji in šolami je Dolenjski muzej skupno s Tajništvom za šolstvo zasnoval cikel predavanj iz muzejskih disciplin po šolah v novomeškem okraju. Etnografskih nastopov je bilo blizu trideset, in sicer predavanja o slovenski ljudski kulturi z diapozitivi iz Etnografskega muzeja ter Večer etnografskih filmov s kratkim uvodom o etnografskem filmu in komentarji (Bloško smučanje, Nevesta, le jemlji slovo, Zima mora umreti, Pomlad v Beli krajini).

Ko smo učencem z besedo in sliko dopovedali, kaj je etnografija in za kakšne stvari se zanima, smo vsem šolam v okraju poslali prošnjo, naj učitelji s pomočjo učencev naredijo seznam etnografskih predmetov in spomenikov v svojem okolišju. Prošnji smo priložili podrobna navodila za to delo. Tako se bo re-

šila še katera etnografska ostalina, ki je Dolenjski muzej s svojimi ljudmi ne bi opazil, ker zaradi hude denarne stiske ne more sam evidentirati celotnega terena. Da

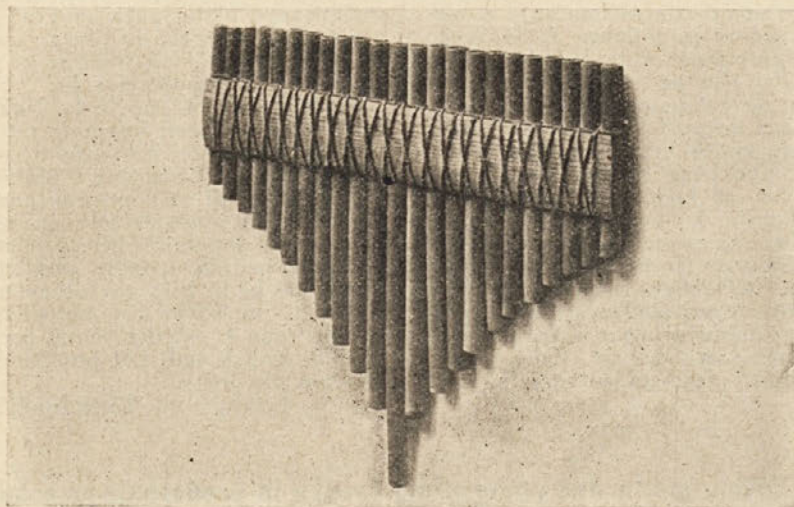
ta akcija ne bo brez uspeha, nam povedo že dosedanji primeri, ko so učenci po predavanjih nosili v šolo predmete, kakršne so bili videli na platnu. D. Z.

ALI JIH POZNATE

Vprašalnica o primitivnih zvočilih in glasbilih, ki smo jo objavili v 1. številki Glasnika, je prinesla bogate sadove. Sicer smo dobili le 91 odgovorov, kar spričo Glasnikove naklade ni prav veliko, vendar so pa zato ti odgovori tem drago-

jih opisali, so nekatera prave redkosti, neznane v mnogih deželah Evrope.

Eno takih glasbil so orglice iz trstike, ki jih prikazuje naša 1. slika. Ali jih poznate? Nemara jih je marsikdo že videl, o njih slišal ali

Sl. 1. Orglice iz trstike

cenejši. Nabralo se jih je iz vse Slovenije (iz Bele krajine 2, z Dolenjske 12, z Gorenjske 13, s Koroske 32, z Notranjske 2, iz Prekmurja 2, s Primorske 10 in s Štajerske 18). Poročevalci so bili večinoma posamezniki, deloma pa tudi šole. Nekateri (n. pr. osnovne šole Velka v Slov. goricah, Podlehnik p. Ptuju, Prevalje in slovenska gimnazija v Celovcu) so se pod vodstvom svojih požrtvovalnih učiteljev in profesorjev posebno izkazale. Nadarjeni risarji med šolarji so nam poslali nazorne risbe, drugi so naredili celo modele. Žal pa je bilo tudi nekaj takih šol, ki so Glasnik vrnile neprebrano, češ da ga ne sprejmejo. So se mar zdale naračnine ali mislijo, da sme etnografija zanimati samo strokovnjake?

Za skrbne, natančne in izčrpne odgovore se vsem poročevalcem — posameznikom in šolam — prav pri srčno zahvaljujemo. Gradivo, ki so nam ga posredovali, je za naše delo zelo dragoceno in ga bomo pri študiju slovenskih ljudskih instrumentov lahko s pridom uporabili. Saj so nas poročevalci, katerih delo ne bo ostalo anonimno, opozorili na marsikaj, česar prej nismo vedeli, ali pa ne dovolj natanko poznali. Med glasbili in zvočili, ki so nam

jih celo sam kdaj izdelal, pa se ob izpolnjevanju vprašalnice nanje ni spomnil. Poročilo oz. opis smo dobili namreč samo iz 8 krajev: Moškanjci, Podlehnik p. Ptuju, Studenice p. Poljčanah, Renče p. Gorici, Kotlje na Kor., Prevalje, Zdole p. Vidmu in Cerklje ob Krki. Domnevamo, da jih delajo ali so jih delali

še kje drugje. Morda se je ohranilo le spomin nanje ali komaj ime. Ker Glasbeno narodopisni inštitut te orglice prav zdaj podrobneje raziskuje, bi mu bilo v veliko pomoč, če bi mogel o njih še kaj izvedeti. Glasbilo so poznali že stari Grki (imenovali so ga Panova piščal) in Romuni še dandanes igrajo nanj, sicer pa je razširjeno predvsem po izvenevropskih deželah. Tem bolj je torej zanimivo, da ga imamo tudi v Sloveniji.

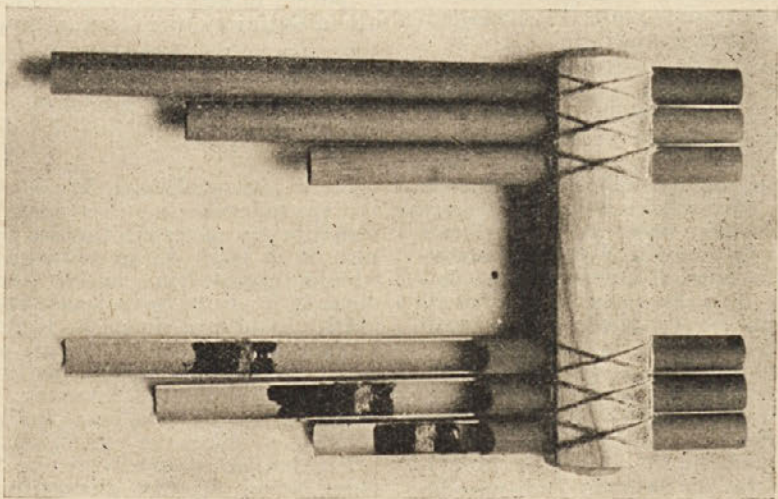
Naša 2. slika prikazuje različek orglic iz trstik. Po podatkih, ki jih ima inštitut še izpred vojne, je to glasbilo doma na Štajerskem in mu pravijo »čostimaje«. V odgovorih na vprašalnico o njem ni sledu. Ali ga res nikjer več ne poznajo? Skoraj ne moremo verjeti! Zato lepo prosimo, da nam sporočite, če kdo kaj ve o tem svojevrstnem različku »Panove piščali«, ki mu — po dosedanjih poizvedbah — nikjer na svetu ni para. Nadvse bi bili veseli sporočila, da zna kdo nanj tudi igrati, ker bi mogli tako inštitutov arhiv obogatiti za nenavaden zvočni posnetek. Prepričani smo, da bodo Glasnikovi bralci radi ustregli naši prošnji, ker vedo, da s tem pomagajo slovenski etnografski znanosti.

Bodi jim že vnaprej izrečena iskrena zahvala! Z. K.

POSEBNO OBVESTILO ČLANOM!

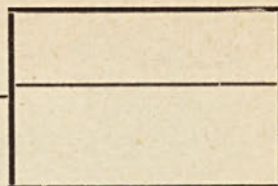
Iz Mestne hranilnice ljubljanske, kjer so naložena denarna sredstva našega društva, so nam sporočili, da ima naš tekoči račun novo številko. Glasi se: 600-12/606-1-3-1248. Prosimo, da v bodoče pri morebitnih nakazilih upoštevate to spremembo, sicer lahko nastane občutna zmeda.

Prosimo člane, ki bi se želeli udeležiti kongresa jugoslovanskih folkloristov v Makedoniji od 17. do 22. sept. letos, da se prijavijo našemu tajništvu (Wolfova 8/II) najkasneje do 31. julija t. l. Podatke v zvezi s kongresom smo sporočili že z zadnjo okrožnico.

Sl. 2. Čostimaje

Podatki veljajo za kraj (okolis): .....

Ime in priimek poročevalca: ..... poklic: .....

Točni naslov: .....

Čas zapisa: .....

A. FANTOVSKA VAŠKA SKUPNOST

(Opozorjamo! Važno je, da opišete a) stanje nekaj [po pripovedovanju starejših prebivalcev] in b) sedanje stanje!)

1. Ali je bila pri vas fantovska vaška skupnost znana? (Da — ne.) Če je odgovor nikalen — v kar dvomimo — so nadaljnja vprašanja brez pomena!
2. Kako se je imenovala? (Fantovna, fantovščina, konta, ...))
3. Kako navadno pravite fantu pri vas (v domači izgovorjavi)? (Fant, mladénč, mladénc, puob, čéh, ...))
4. Katere starosti fante je skupnost družila? (Od ..... leta do ženitve, ...))
5. Kdaj je bil sprejem fantov v skupnost (določen dan, praznik — kateri: .....))
6. Kje so opravljali ta sprejem? (V gostilni, ...))
7. Kakšni so bili — poleg predpisane starosti — pogoji za sprejem v fantovsko skupnost? Plačilo nekega zneska — kolikšnega, kako so ga imenovali: ..... Opravljanje skušnje — opišite obred: .....
8. Ali so fantje imeli starešino? (Da — ne.) Kako se je imenoval? ..... Na kak način so ga izbirali? .....
- Kakšne pravice je imel starešina? .....
9. Ali so fantje imeli knjigo za vpis pravil, članov itd.? (Da — ne.) Kako se je knjiga imenovala? ..... Ali je ohranjena? (Da — ne.)
10. Ali so bili združeni fantje samo ene ali več vasi? .....
11. Katere so bile pravice fantov? .....
12. Ali je bilo dovoljeno vasovanje v sosednih vaseh? (Da — ne.)
13. Ali se opaža razlikovanje med gruntarskimi in bajtarskimi fanti? (Da — ne.) Kakó? .....
14. Ali je imela fantovska družba káko vlogo pri »nakupu« plesa in pri »prvem« plesu? .....
15. Katere so bile dolžnosti fantov? .....
16. Ali so bile določene kazni za neizpolnjevanje pravil in za vasovanje nečlanov? Kakšne? .....

17. Ali se je včlanjenost poznala tudi na zunaj? Posebnosti v noši, posebni znaki na obleki, okrasje na klobuku in podobno .....
18. Naštejte posebne fantovske običaje! Petje na vasi — kdaj se je pelo in kdaj se ni smelo peti: .....
- Vasovanje — opis: .....
- Zapišite posebne vasovalske pesmice ali reke (pod oknom): .....
- Običaji ob ženitovanjih (»šranga«, zaplečvanje in podobno): .....
- Šemljenje o pustu: .....
- Običaji ob naboru: .....
- Običaji ob odhodu v vojaško službo: .....
- Še kaj drugega: .....
19. Katere nove oblike fantovskega življenja opazate pri vas? Kaj se starega opušča? Kaj se novega uvaja? .....

B. NAŠA LJUDSKA LUTKA

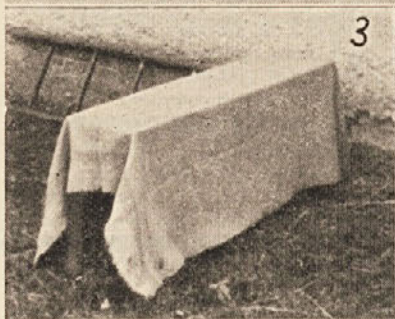
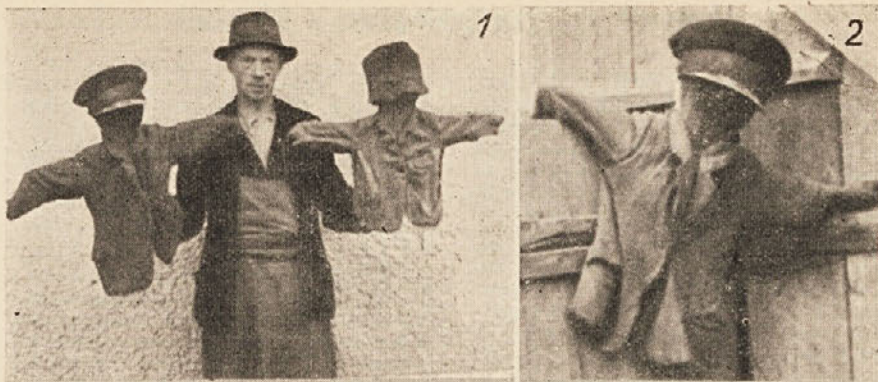
(Opozarjamo! Glede lutke v načinu, kakor jo kažejo slike tu zraven, povprašajte predvsem pri starejših godcih v svojem kraju in okolici!)

1. Ali je (ali je bila) v Vašem kraju znana preprosta lutka, kakor jo kažejo naše slike? (Da — ne.)
2. Kdo je pri Vas z njimi igral, kdo bi znal še zdaj igrati? (Ime, priimek, poklic, naslov: .....
3. Kdaj in kje se je igralo (se igra)? .....
4. Kje se je Vaš lutkar tega naučil? .....
5. Kakšna je bila snov igre (na kratko označite vsebino)? .....
6. Ali je igral (igra) Vaš lutkar sam (z dvema lutkama) ali je sodeloval tudi živ igralec? .....
7. Ali je (ali je bila) pri Vas znana kaka druga vrsta lutke ljudskega značaja? (Opozarjamo: Sèm ne sodijo lutke, ki jih je zanesla v predvojni in povojni dobi k Vam ljudska prosveta ali šola!) .....
8. Ali ve kdo pri Vas kaj povedati o (tujih) potujočih lutkarjih (v dobi pred prvo svetovno vojno)? Kdo? (Ime, priimek, poklic, naslov): .....

Ob robu naše vprašalnice

O STARIH DOMAČIH LUTKAH

Lutkar, lutke in lutkovna predstava v Bukovcih pri Markovcih na Ptuj-skem polju:

- 1 lutkar z obema lutkama,
- 2 lutka sama,
- 3 odere, z odejo pregrnjena klop,
- 4 lutkar leže pred predstavo pod klop, nakar ga zagrnejo; z rokama drži obe lutki in jih moli kvišku izpod odeje,
- 5 in 6 dva prizora iz predstave (s sodelovanjem živega igralca).

Našo vprašalnico je prispeval to pot Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU. Prosimo naše bralce in poročevalce, da izpolnjene in odrezane liste pošljejo na naznačeni naslov!

Prvi del vprašalnice je posvečen družbeni prvini, ki se v svojih starih oblikah razkraja tako rekoč pred našimi očmi: fantovski vaški skupnosti. Industrializacija sega danes že v izrazito kmečke kraje. Zaposlitev v tovarnah in delavnicah korenito spreminja način fantovskega življenja, kakršno je bilo na kmetih še do nedavnega običajno. Fantovsko petje in vasovanje bosta že kmalu pojma iz preteklosti. Mnogo starih obrednih oblik fantovske skupnosti je že danes pozabljenih in se jih spominjajo samo starejši možje. Zato je nujno, da ohranimo spominu, kakšno je bilo fantovsko življenje njega dni, a da si tudi predočimo, kako daleč že segajo spremembe novega časa in kaj ta novi čas novega prinaša. Podatki in opisi naj bi bili čim izčrpnjejši!

Drugi del vprašalnice naj bi zbral gradivo o ljudskem lutkarstvu pri nas, posebno o neki obliki lutke, ki je o njej že pisal »Slovenski etnograf« (X, 1957, str. 113—124) in je vzbudila pozornost v inozemstvu (gl. »Slovenski etnograf« XII, 1959, str. 252—253). Inštitut je dognal, da poznajo to obliko lutke tudi v Bolgariji (Dobrudža) in v Turčiji (nomadski Turkmeni v Južni Anatoliji). Vsiljuje se sklep, da je ta lutka zašla na slovenska in kajkavska tla za turških vpadov, se pravi, da so jo zanesli v naše kraje balkanski elementi. To samo povečuje njeno zanimivost in nam nalaga dolžnost, da dožene neno razširjenost na naših tleh. Po današnji naši vednosti poznajo lutko te vrste v Medžimurju, na Ptujskem polju, v Šaleški dolini in v okolici Stične. Domnevamo, da ti okoliši niso edini. Zato bodo naši poročevalci s skrbnim izpraševanjem in natančnim poročanjem opravili važno delo!

(Če je na vprašalnici prostora premalo, prosimo za odgovore na posebnem listu papirja!)

Marsikdo, ki srečava prof. Grafenauerja po ljubljanskih ulicah, bo le stežka verjel, da si je ta vzravnan mladostni mož 8. marca letos zadela na rame že deveti križ. Pa je vendarle res, saj je zagledal luč sveta l. 1880. Zibelka mu je stekla pri Zilji, v Veliki vasi p. Brdu na Koroškem. Šolal se je najprej na Brdu in v Beljaku, nato na Dunaju, kjer je v letih 1900—1904 študiral slavistiko in germanistiko ter l. 1917 dosegel doktorsko čast. Po diplomu je poučeval na gimnaziji v Kranju in od 1908 dalje skoraj štiri desetletja v Ljubljani, razen tistih nekaj let, ko je bil višji šolski nadzornik. L. 1920 je dobil dovoljenje predavati na filozofski fakulteti zagrebške univerze, vendar ga zaradi oddaljenosti ni mogel uporabiti.

Upokojitev mu ni prinesla počitka, ampak povečanje njegove znanstvene dejavnosti. L. 1951 je pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki je njen redni član, ustanovil Inštitut za slovensko narodopisje in postal njegov upravnik.

Znanstveno delo je prof. Grafenauer začel z dialektološko razpravo o naglasu v ziljskem narečju (izšla 1905), nato pa se je lotil literarno-primerjalnih in književnozgodovinskih ter narodopisnih problemov. Širšemu občinstvu je znana predvsem njegova zgodovina slovenskega slovstva (I. 1917, II. 1918; 2. izd. v eni knjigi 1920). Zgodaj ga je zamikala tudi ljudska pesem, saj je že l. 1908 objavil svojo prvo razpravo s tega področja z naslovom *Legende o Salomonu v slovenski narodni pesmi*. Doslej je največ raziskoval pripovedne pesmi, čeprav ga zanima slovensko ljudsko slovstvo v celoti. Tako je l. 1939 izšla v Domu in svetu vrsta člankov o *Zamorcih in zamorskih deklicah v narodnih legendah*. L. 1943 mu je dozorela knjiga *Lepa Vida*, študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o nesrečni mladi materi. Leto prej (1942) pa je posvetil daljšo razpravo *Ljudski duhovni pesmi na Slovenskem in jo objavil v Času z naslovom Ta stara velikanočna pesen in še kaj*. Za zbornik Narodopisje Slovencev (II. del, Ljubljana 1952) je prispeval delo *Narodno pesništvo*, ki vsebuje pregled razvoja slovenske ljudske pesmi. Druga njegova večja knjiga *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu* (izšla 1951) je sad raziskovanj ljudskega pripovedništva, ki je jubilarnta pritegnilo zlasti v zadnjih letih, čeprav pesmi ni zapustil.

Bibliografija del prof. Grafenauerja je nenavadno obsežna. Kar smo tu navedli, je komaj drobec vsega, saj smo se omejili samo na nekaj važnejših oziroma bolj znanih objav. Njegove razprave so raztresene v vseh pomembnejših slo-

venskih revijah in v nekaterih zbornikih, marsikaj ima v rokopisu in še vedno nastajajo nove študije. Njegova neutrudna delavnost obeta, da bo z nenehnim snovanjem in raziskovanjem podaril še marsikak dragocen donesek slovenski etnografiji.

Jubilantu — ki ga spuštujemo ne le kot strokovnjaka z obsežnim in temeljitim znanjem, kot vestnega in natančnega znanstvenega delavca, ampak tudi kot človeka — želimo, da bi mu na večer življenja sijalo samo sonce, da bi mu bila bodočnost vsebinsko polna in dolga kakor lepa pripovedna pesem, vedra kakor zdravica in mehko ubrana kakor fantovska pesem njegove koroške domovine!

Razstava suhe robe v Tehniškem muzeju v Bistri

Tehniški muzej Slovenije je počastil teden muzejev z vrsto novih razstav: odprl je renesančni stražni stolp in gotski križni hodnik in organiziral razstave energetskega virov, Bistra v preteklosti in »Suha roba«. Slednjo sta pripravila ing. Mirko Sušteršič in vodja laboratorija pri Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo LRS Miloš Mehora.

Takoj ob vходу nas razpoložensko pripravi in uvede v gradivo geografska karta proizvodnje suhe robe na Dolenjskem v letu 1954. Na njej so označeni vsi kraji, ki se bavijo s kako vrsto izdelave suhe robe. Pridana je tudi označba vrsti izdelovanja, n. pr. obodarji, podnarji, žličkarji in kuhaličarji. Gradivo razstave je razdeljeno na obdarstvo, podnarstvo, žličkarstvo in kuhaličarstvo, posodarstvo ter galanterijo s strugarstvom. Vsaka teh vrst domače izdelave prikazuje surovino — les (ta mora biti določene vrste, zrasti v specifičnih okoliščinah in ne sme biti preveč grčav), orodje (klin za cepljenje lesa, šila za šivanje obodov z vitro, žaga za rezanje dog, sekač za železne obroče itd.), nastajanje izdelka preko različnih faz dela, fotokopije, ki nam predočujejo suhorobarja pri delu, njegov dom, kjer že sama njegova vnanost priča o spretnosti lastnika, in končni izdelek.

Prva stena je namenjena obdarstvu. Ob njej stojijo: cepilni smrekov les — zgont (surovina), deska s kobilico za obrezovanje obodov, obodarski stroj za krivljenje obodov. Na steni so obešeni primerki različnih orodij (kline za cepljenje lesa, rezalniki za obrezovanje obodov, šila za šivanje obodov z vitro), primerki polizdelka oboda, fotografije suhorobarjev pri delu in dokončan obod.

Druga stena kaže podnarstvo: leskove palice (surovina), orodje za

Nemilo nas je zadela novica, da je 25. februarja 1960 nepričakovano umrl Jernej Štravs, bivši trgovec iz Cerknega. Njegovo ime ostane tesno povezano z obnovitvijo slavne in starodavne cerkljanske »lavfarije« leta 1956. Zlasti Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU je imel v njem trdno oporo pri vsaki raziskovalni akciji na Cerkljanskem. Jernej Štravs je bedel do zadnjega nad razvojem prerrojene »lavfarije«. Naj mu bo lahka domača zemlja, za katero si je tolikanj prizadeval z ljubeznijo in požrtvovalnostjo!

izdelovanje viter (baba za klanje palic za vitre, rezir za vitre), statve za tkanje lesenih poden; fotografije suhorobarjev pri tkanju leskovih palic, cepljenju leskovih palic z zobmi, trebljenju viter; polizdelke (snopič viter) in končne izdelke (pleteno podno za reto, stikano podno in obšito podno).

V kotu med obema stenama je miniaturni prikaz izdelovalnega postopka obeh zvrsti, ki v skupnosti dajeta realne končne izdelke: sito, reto, rešeto.

V nasprotnem kotu je povez — ribniška krošnja — v vsej pestrosti gospodinjkega pribora: žlice, vilice, ribezni, škafo, sito itd.

Naslednja stena je v znamenju žličkarstva in kuhaličarstva. Ponažoren je postopek izdelave žlic, kuhalic z ustreznim orodjem: rezalniki, strugi za kuhalice in žlice. Obešena je tudi slika, ki prikazuje tovrstno delo.

Četrta stena govori o posodarstvu (škafarstvu in sodčarstvu) in strugarstvu z galanterijo. Bogat je prikaz orodij (bat za cepljenje lesa, skopljir za zavarovanje prsi pri ličenju škafa, utorniki, stavniki za škafo, spahalnik s kobilico za ravnanje dog). Poleg orodij je razstavljen les za doge, neobdelana dog in škaf. Tudi nastankovna plat sodčka in škafa je lepo podana. Poskrbljeno je tudi za fotografsko dokumentacijo.

Za konec so prikazani galanterijskih izdelki suhe robe. Izdelovanje ribezna je podano v celoti. Poleg stoji ročna cirkularka za rezovanje desak za ribezen. Ne gre pozabiti izčrpnega prikaza izdelovanja zobotrebcev in pip. Razstavljen so tovrstna orodja, od katerih je najvažnejša stružnica. Fotografije izpopolnjujejo prikaz.

K. Kobe

Razstava vzhodnoazijskih umetnin v Ljubljani

Za letošnji Teden muzejev je Društvo muzealcev LRS v spodnjih prostorih Moderne galerije odprlo občasno razstavo umetnin visoke kulture vzhodne Azije. Pobuda za take razstave je nastala že l. 1957 pri UNESCO v zvezi s kulturno akcijo Vzhod-Zahod. Pri nas je to nalogo prevzel ICOM. Te vrste razstave, ki jih bo v bodoče še več, bodo prav gotovo mnogo prispevale k spoznanju kulturnih vrednot Vzhoda in pokazale njihove vplive v naši kulturi.

Razstavo je uredil prof. Branko Rudolf, ravnatelj Umetnostne galerije v Mariboru. V prvem in drugem prostoru je razporejena plastika, sličice za zaslone, razne slike in velike viseče podobe iz templja. V drugih prostorih pa so japonske slike in lesorezi. Predmeti so izbrani iz raznih azijskih zbirk v Sloveniji. Primerki Budovih in drugih kipov so povečini iz zbirke Japonke Kondo-Tsuneko, poročene Skuškovice. Nekaj manjših grotesknih figuric je prispeval Etnografski muzej v Ljubljani; drugo pa so posodili za razstavo privatni lastniki.

Gradivo vzhodnoazijskih umetnin v Sloveniji, kakor ga vidimo na razstavi, je precej skromno in ne more prikazati vsega velikega bogastva visoke kulture na daljnem Vzhodu. Je pa kljub kvantitativnemu pomanjkanju pomembno in hkrati prikazuje, kaj imamo. Razstavljeni predmeti prepričevalno posredujejo gledalcu način umetnostnega ustvarjanja daljnega Vzhoda, pa naj si bo to nežna poezija v sliki ali humoristična ali groteskna podoba.

Najstarejša razstavljena slika je iz 16. stol. Tudi nekatere plastike bi mogli datirati v to dobo ali še v stoletje nazaj. Vse drugo gradivo pa je mlajše in sicer iz 18. in 19. stol. ter nekaj iz sodobnosti.

Zelo zanimivi so Budovi kipi, upodobljeni na različne načine, n. pr. razmišljujoči Buda na lotosovem cvetu, Buda v lotosom, molčeči Buda itd. Večroke podobe božanstev so nastale pod vplivi Indije. To indijsko izročilo naravne verske filozofije je dobilo v Tibetu včasih pošastno podobo. Tako je nekaj posebnega na razstavi zveroglavo božanstvo iz obrobne Tibeta, ki je upodobljeno zmeraj v intimni zvezi z ženskim božanstvom — Sakti. Mnogo je primerkov Kuan-Yin božanstva, ki je bil prvotno moški priprošnjik, s časom se je pa spremenil v žensko božanstvo in sicer v izrazito materinski simbol. Zadovoljni Pu-Tai, bog sreče in otrok, ter veseli menih in drugi podobni kipi izražajo predvsem preziranje vsakdanjih skrbi. Razni leseni kipci Bude, čuvaj templja, kipci Bodisatve kažejo v izdelavi mnogo ljubezni, so pa precej mlajše delo. Pač pa se zdijo strešni keramični jezdecji precej starejši.

V zadnjih dveh prostorih razstave so številni lesorezi. Med njimi je le nekaj originalnih kvalitetnih primerkov. Tako so na primer zastopane zanimive kopije Hiroshigejevih lesorezov serije potovanj v Tokaido. Hiroshige je močan v izrazu razpoloženskih vrednot pokrajine. Objektivno njegovo delo ne pomeni drugega kot propad stare

umetnosti, četudi se kaže kot iznajdljiv, spreten in zelo plodovit umetnik. Umetnik Hokusai, čigar lesorezi so tudi na razstavi, je starejši kot Hiroshige. Bil je eden zadnjih velikih mojstrov. Držno se je lotil vseh mogočih motivov in spet segal po kitajskih vzorcih, česar mu Japonci niso odpustili.

Pavla Strukelj

Janez Trdina o prehrani v Mengšu, Podgorju na Dolenjskem in v Beli krajini

Trdinovo literarno delo je doživelo veliko nasprotujočih si ocen. Spisi tega pisatelja so nekaj čisto svojevrstnega v slovenski književnosti. Zato je bilo ocenjevanje z ustaljenimi prijemi literarne kritike nekako neuspešno in je privedlo do tako različnih sodb. Urednik znanstvene izdaje Trdinovega Zbrana dela, Janez Logar, je na osnovi temeljitega študija pisateljevih doslej še neobjavljenih spisov in popotnih zapiskov ter njegovih lastnih izjav, ki so zapisane na več mestih, prišel do sklepa, da je treba veliko Trdinovih spisov ocenjevati v prvi vrsti z etnografskega stališča, ker da Trdina ni imel namena pisati leposlovja, marveč je hotel podati narodopisni oris Dolenjskega (Jezik in slovstvo III/5, str. 202).

Naša lepa književnost vsebuje mnogo etnografskega gradiva. Če bi ga v celoti ekscerpitali, bi dopolnili marsikatero razpravo o ljudskem življenju. Slovenski pisatelji izhajajo iz vseh naših etničnih območij: alpskega, panonskega, primorskega in osrednjeslovenskega. V njihovih delih žive ti svetovi z vsemi značilnostmi. Tu zvemo, kako so se ljudje hranili v določenem kraju in času, kako so gospodarili, trgovali, kakšen je bil njihov dom in njega oprema, kakšna njihova obleka, medsebojni odnosi, običaji, Strokovna ocena tega gradiva bi pomagala literarnemu zgodovinarju pri vrednotenju književnih del. Kakor je n. pr. udomačena psihološka analiza literarnih del (ugotavljamo, če so značaji in dejanja oseb psihološko možni), tako bi bilo treba preveriti tudi narodopisno gradivo, ki ga vsebujejo. Taka analiza bi pripomogla k upravičenosti oznak, kakor so: »realistično in verno je opisoval kmečko življenje«, »bil je nedosegljiv poznavalec ljudske duše« in podobnih.

Tako zvanih domačijskih pisateljev in del z narodopisnimi vložki ne moremo pravilno oceniti, če ne upoštevamo tudi etnografske presoje. Izrazit tak pisatelj je Janez Trdina.

Trdina je prebil svoje otroštvo v kmečki hiši na Gorenjskem v času,

ko je po naših vaseh vladalo patriarhalno življenje predindustrijske in predželezniške dobe. Ljudska duhovna tvornost je bila tedaj še živa in je bodočega pisatelja tako prevzela, da je bila vzpodbuda in vodilna sila njegovega knjižnega dela.

(Konec prihodnjic)

K zadnji Glasnikovi vprašalnici

Na vprašalnico o opremi in vpregi goveje živine, ki jo je v zadnji številki Glasnika objavil Etnografski muzej v Ljubljani, je doslej odgovorilo precej bralcev. Vsak odgovor zase pomeni dragocen donek k raziskovanju tega predmeta in Etnografski muzej se vsem, ki so odgovorili na vprašalnico, prav lepo zahvaljuje. Večina odgovorov je opremljenih z risbami ali skicami, učenci 7. in 8. razreda v Zgor. Velki v Slovenskih goricah pa so pod vodstvom tov. Pavlinove izdelali celo miniaturne modele in jih poslali muzeju. Zato velja tem še posebna zahvala. Prav tako se muzej posebej zahvaljuje prof. Stanku Kotniku iz Prevalj, ki je med svojimi učenci organiziral izpolnjevanje vprašalnice in nam poslal podatke.

Kolikor so bralci v vprašalnici sporočili naslove lastnikov starega poljedelskega orodja ali naslove starejših kmetov, ki bi znali povedati, kako so po starem obdelovali polja, sporočamo, da bodo sodelavci Etnografskega muzeja le-te ob prvi priložnosti sami obiskali.

Prepričani pa smo, da število odgovorov še ni zaključeno. Vemo, da zbiranje teh podatkov zahteva nekaj več časa in da je dobro izpolnjena vprašalnica sad večstranskih poizvedovanj in kontrole. Zato pripominjamo, da bo vsak naknadni odgovor, poslan še s tolikšno zamudo, sprejet z razumevanjem in hvaležnostjo. Bralce, ki vprašalnice še niso izpolnili in odposlali, prosimo, da bi nanjo ne pozabili, kajti vsak odgovor olajša muzeju tovrstno raziskovanje. F. Šarf

ETNOGRAFIJA ZGODOVINSKA ZNANOST

Pod gornjim naslovom je v »Naiših razgledih« IX, št. 4 (20. II. 1960) razložil dr. Angelos Baš svoje poglede na znanost o ljudski kulturi (etnologija, etnografija, folkloristika itd.). Sam poizkus uporabe marksizma v tej znanosti je treba pač pozdraviti. Vendar se ni mogoče strinjati z neustrezno aplikacijo dialektičnega in historičnega materializma na obravnavano znanost.

1. Za znanost o ljudski kulturi kot posebno družbeno vedo nedvomno velja »znamenita Engelsova sodba, da obstoji le ena znanost — zgodovina: zgodovina narave in zgodovina ljudi.« Toda obsežna in kompleksna področja preučevanja narave in človeške družbe so si porazdelile različne naravoslovne in družboslovne vede. Vse te vede se sicer opirajo na pravkar navedeno Engelsovo sodbo kot splošno metodološko orientacijo, toda vsaka izmed teh znanosti si je izdelala svojo lastno aplikacijo metode dialektičnega materializma. Prav po metodah izbiranja predmeta, metodoloških usmeritvah in zastavljanju ciljev se med seboj razlikujejo različne vede ne glede na to, da je vsem skupna osnova historični materializem.

Ker je dr. A. Baš obravnaval predvsem predmet in cilje znanosti o ljudski kulturi in zanemarljivo metodološke probleme, se je pri označbi etnografije omejil le na splošno ugotovitev — »zgodovinska znanost« in ni našel prave diferenciacije med njo in ostalimi družbenimi vedami.

Za znanost o ljudski kulturi je značilna metoda opazovanja živega ljudskega življenja, kar ji je splošno izhodišče za nadaljnje preučevanje. Seveda so produkti ljudskega življenja, ki jih je mogoče najti na terenu, nastali kot posledica dolgotrajnega predhodnega razvoja v posebnem procesu razvijanja ljudske kulture. Zato posega znanost o ljudski kulturi iz sedanjosti v preteklost. Pri nadaljnjem preučevanju zaradi tega primerja ugotovitve s terena z izsledki iz arhivskega gradiva, muzejskih zbirk, literature in dognanji drugih panog znanosti v domači in drugih deželah.

Prav metoda opazovanja živega življenja, ki ga more vsak raziskovalec opazovati samo v svoji sedanjosti, je zavedla dr. A. Baša v trditev, s katero kar na splošno očita slovenskim raziskovalcem ljudske kulture »protislovno sodbo, da je etnografija t. im. znanost o sedanjosti (Gegenwartswissenschaft)«. To pa je le ena izmed etnoloških smeri.

Dejstvo, da je mogoče opazovati živo življenje samo med samim ljudstvom, kaže na eminentni po-

men terenskega dela, kjer je to potrebno in mogoče, ne glede na to, da posamezne panoge znanosti o ljudski kulturi nimajo zbranega dovolj ustreznega gradiva iz preteklosti. Tako so raziskovalci, ki raziskujejo ljudsko glasbo, plese, pravljice itd., v največji meri odvisni od uspešnega terenskega dela. Seveda pa je za znanstveno raziskavanje poleg specifično etnografskega terenskega gradiva v živem okolju enako važno tudi dokumentarno gradivo iz preteklosti v arhivih in muzejih, ki ga obravnavamo z metodami zgodovinopisja, a uporabljamo etnološko-komparativno.

2. Prvine ljudske kulture je mogoče najti v vseh plasteh človeške družbe ne glede na njih časovno omejeno družbeno konstelacijo. »Zavoljo tega,« trdi dr. A. Baš, »se etnografija kot znanost o določeni kulturi tudi ne da socialno omejiti, ampak zajema... vse družbene plasti in razrede.«

Vendar pa se zlasti po osvoboditvi prvine te »posebne kulture, ki izvirajo iz razrednih antagonizmov, v bistvu likvidirajo« ali odmirajo ter »prehajajo s svojimi ostalinami v enotno kulturo socialistične družbe.« Zato ostaline te kulture po vsej verjetnosti »ne bodo več terjale posebne znanosti.«

Ceprav besede o ostalinah navajajo k primerjavi med zgodovinopisjem in arheologijo, pa sili živo življenje k zavračanju takih domnev.

Socializem si kot metoda za uravnavanje naprednih družbenih odnosov prizadeva razširiti vse pridobitve človeške kulture med vse družbene plasti, ki se na ta način zblizajo ekonomsko, socialno in kulturno. Toda navzlic temu bo tudi odslej poleg diriganega širjenja kulturnih pridobitev s sredstvi sodobne civilizacije od šol do televizije obstajala še starodavna tradicija »ustnega izročila.« Kajti razni sloji delovnega ljudstva se tudi v dobi socializma ne bodo omejili samo na pasivno sprejemanje individualnih proizvodov kulture, ki jih bodo nudili nadarjeni posamezniki na določenih družbenih položajih. Nasprotno, prav v dobi socializma bodo ustvarjalne sile najširših delovnih slojev imele svoje potrebe po sprostitvi in po spontanem kolektivnem kulturnem izživljanju, ki ne bo vedno določeno predvideno v nekem planu.

Tudi v preteklosti se ni ljudska kultura razvijala enostransko samo zaradi ene vrste družbenih protislovij, izhajajočih iz razrednih antagonizmov. A tudi v dobi socializma nastajajo posebna družbena protislovja. Prav vsakovrstna protislovja pa so gonilna sila v razvoju na vseh področjih življenja, torej tudi

v kulturi najširših delovnih slojev. Vse to je doslej in bo verjetno tudi odslej porajalo posebne oblike in vsebino ljudske kulture. Razlike med posameznimi družbenimi epohami ali etapami razvoja so v večjem ali manjšem poudarku na vsebini ali na oblikah oz. na modifikiranju proizvodov ljudske kulture.

Prav zaradi vsega navedenega ni potrebno prerokovati še nadaljnji obstoj ali pa izginotje predmeta znanosti o ljudski kulturi. Dejstvo je, da so pri nas še živi proizvodi ljudske kulture tako med kmetijskimi in industrijskimi delavci kot med nameščenci in ostalimi izobraženci, kar navaja raziskovalce, da še dalje preučujejo ljudsko kulturo ne glede na to ali prav zaradi tega, ker se marsikomu dozdeva, da trenutno ni ugodnih pogojev za njeno rast, da se razkrajja, da izumira... Raziskovalcem pa se kaže današnja ljudska kultura v procesu silnega preoblikovanja, kar je zgodovinsko povsem utemeljeno.

3. Prav zaradi tega ni mogoče sprejeti trditve, da se bo ustrezna znanost morala omejiti na zgodovino o ljudski kulturi. To bi bilo utemeljeno, če bi ustrezna znanost pričela uporabljati samo metode zgodovinopisja, to je preučevanje ljudske kulture na osnovi dokumentov iz pisanih, upodobljenih in drugih podobnih virov. Takih ustreznih viri bi nastajali, če bi na splošno uvedli prakso stalne terenske registracije pojavov ljudske kulture, kar se pa v preteklosti žal ni godilo. Ker pa dr. A. Baš meni, da v času enotne socialistične kulture ne bo več nastajala posebna ljudska kultura oziroma bo odmrta, tudi ne bo več mogoče na terenu registrirati proizvodov ljudske kulture, to je ustreznih historičnih dokumentov, kar je sicer »tako pri roki« slovenskim etnografom in tako bo odpadla tudi »ta smer najmanjšega odpora v slovenskih etnografskih raziskavah.«

Ni potrebno še dalje kazati na neustreznost citiranih izvajanj. Pač pa je treba poudariti, kako potrebno je še dalje uveljavljati in izvajati aplikacijo uspešnih metod dialektičnega in historičnega materializma v znanosti o ljudski kulturi, na njej ustrezen poseben način. Seveda pa tega ni mogoče doseči samo s splošnimi deklaracijami, niti ne s problematičnim teoretiziranjem, temveč predvsem s praktičnim prizadevanjem v samem raziskovalnem delu. Pri tem delu se je sicer treba zavedati vseh težav, ki morejo nastati ob uveljavljanju ustrezne aplikacije navedenih načel. Vendar pa je treba pri tem prizadevanju nepopustljivo vztrajati.

Dr. Radoslav Hrovatin